

УДК 336.71

Юрій Пасічник

Yurij Pasichnik

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**FORMATION OF FINANCIAL SECURITY BANKING SYSTEM OF UKRAINE**

Наведено основні показники функціонування банківської системи України за 2008–2011 рр. Подано погляди вітчизняних вчених щодо формування захисних механізмів банківської безпеки. Виконаний аналіз економічних нормативів банківської системи України. Обґрунтовано систему фінансової безпеки банків.

Ключові слова. Банківська система, важелі, загрози, ризики, фінансова безпека банків.

The following are the basic indicators of banking system of Ukraine for 2008–2011. Submitted opinions of scientists on the formation of protective mechanisms of banking security. Ukraine's banking system is performed analysis economic standards. The system of financial Bank security.

Key words. banking system, levers, threats, risks, financial security banks.

Постановка проблеми. Роль банківської системи у функціонуванні економіки України є надзвичайно вагомою, тому що від її оптимальної роботи залежить стан фінансово–кредитного сектора, який забезпечує грошовими ресурсами комерційні структури та населення. Крім того, із врахуванням досить значного порівняно з іншими економічно розвиненими країнами рівня доларизації грошових розрахунків саме цей сектор фінансової системи регулює та забезпечує рівень стабільності національної валюти.

Беручи до уваги, що банки України формують свій капітал як із вітчизняних фінансових ресурсів, так і із залученням зарубіжного капіталу, є певний ризик у надійності цього кредитного ресурсу, достатньо пригадати, що фінансова криза в Україні розпочалась саме із недостатності кредитних ресурсів банківської системи України. Незважаючи на те, що основні наслідки фінансової кризи в Україні були подолані ще до 2010 р. все ще залишаються ризики падіння адекватності регулятивного капіталу, коливання у рівнях високоліквідних активів, наявність значної частки іноземного капіталу в капіталі банківської системи.

Україна проголосила курс на вступ до ЄС, і в листопаді 2013 р. має відбутись підписання угоди про асоційоване членство, тому надійність фінансової безпеки банків є однією із необхідних умов для реалізації цієї стратегічної мети України.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Проблеми фінансової безпеки банків України є комплексними, тому окремі аспекти цієї проблеми досліджували С. Адаменко, М. Алексеєнко, О. Балацький, О. Барановський, І. Бланк, Т. Болгар, В. Вітлицький, В. Геєць, І. Крупка, Т. Смовженко та інші.

Беручи до уваги, що банківська система України в структурі економіки є досить динамічною, нині проходить процес адаптації вітчизняного законодавства до норм ЄС, тому є доцільність продовжити виконання досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Основною метою статті є обґрунтування фінансової безпеки банківської системи із формуванням відповідних захисних механізмів.

Досягнення поставленої мети передбачається реалізувати через вирішення таких завдань: виконати аналіз функціонування банківської системи протягом 2008–2011 рр.; узагальнити типові загрози фінансової безпеки банків у сфері кредитування; проаналізувати рівень виконання економічних нормативів у банківській системі; обґрунтувати складові системи фінансової безпеки банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль фінансової системи у функціонуванні економіки будь–якої держави є надзвичайно впливовою, тому що саме від неї залежить фінансова безпека держави.

Прорахунки у провідних країнах світу щодо формування захисних механізмів від глобальних викликів, зокрема і фінансового змісту, призвели до глобальної фінансової кризи. Беручи до уваги, що фінансові системи країн світу найбільше інтегровані саме через банківський сектор, формування захисних механізмів банків є важливим державним завданням.

Виконаємо експрес-аналіз стану банківської системи України (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Окремі показники функціонування банківської системи України

(млн. грн.)

Показники	Роки				Темп приросту 2011 р. до 2008 р., %
	2008	2009	2010	2011	
Наявна грошова маса в обігу					
Грошовий агрегат (M0)	154759	157029	182990	192665	1,24
Грошовий агрегат (M1)	225127	233748	289894	311047	1,38
Грошовий агрегат (M2)	512527	484772	596841	681801	1,33
Грошовий агрегат (M3)	515727	487298	597872	685515	1,32
Кредити надані банками резидентами					
Банки	734022	723295	732823	801809	1,09
у валюті національній	300220	355521	395504	478596	1,59
іноземній	433801	367774	337319	323213	0,74

Як впливає із даних табл. 1, у банківській системі України було зафіксовано зменшення показників у кризовому 2009 р., проте вже у наступному році позитивна динаміка була відновлена, і починаючи з 2010 р. спостерігається поступове відновлення втрачених темпів.

Велику роль у забезпеченні банківської безпеки відіграють ризики та загрози. У економічній літературі вони досить аргументовано класифіковані та досліджені. Так, до зовнішніх чинників відносять стан економіки держави, досконалість нормативно-правової бази, рівень капіталу у статутному капіталі банківської системи, стабільність національної валюти тощо, а до внутрішніх – ефективність менеджменту банків, якість кредитного портфеля, структуру балансу банків.

Так, Т. Болгар виділяє такі загрози (табл. 2) [2].

Таблиця 2

Типові загрози фінансовій безпеці банків у сфері кредитування та методи їх усунення

Проблема (загроза)	Теоретичний метод усунення загрози	Практика вітчизняних банків
1. Зростання проблемної заборгованості в цілому. 2. Зростання проблемної заборгованості за окремими групами позичальників	– перегляд та коригування кредитної політики; – формування резервів під кредитні операції; – диверсифікація кредитного портфеля; – врахування в методиках аналізу кредитоспроможності галузевих особливостей позичальників; – участь у роботі кредитних бюро (стосується кредитування фізичних осіб); – політика “обмеженого” зростання; – контроль за позичальниками та їх фінансовим станом	– резерви формуються у повному обсязі; – орієнтація переважно на швидке нарощування кредитних портфелів; – занадто ліберальні процедури кредитування фізичних осіб; – розвиток кредитних бюро перебуває на початковій стадії; – слабкий, як правило, лише формальний контроль за використанням кредитних коштів та за станом майна, яке є у заставі

Т. Болгар пропонує здійснювати кількісну оцінку фінансової безпеки банків за такою формулою:

$$\begin{cases}
 S = \sum_i MAX_i \cdot P_i + D_i \\
 P_i = 1, & K_i > Z_i \\
 P_i = 0,75, & K_i > t, \alpha K_i < Z_i \\
 P_i = 0,5, & K_i < t, \alpha K_i > Z_i \\
 P_i = 0, & K_i < Z_i
 \end{cases}
 \quad (1)$$

де S – загальна кількість балів;

MAX_i – кількість балів по i-му показнику;

T_i – нормативне значення i -го показника;
 Z_n – верхнє граничне значення показника;
 Z_i – нижнє граничне значення показника;
 K_i – фактичне значення i -го показника;
 P_i – коригуючий коефіцієнт;
 D_i – “премія” або “штраф” за динаміку зміни i -го показника [2].

Беручи до уваги наявність загроз у банківській системі України, також доцільно запровадити норми угоди Базель 2, що буде сприяти підвищенню рівня фінансової безпеки банків України.

Необхідно зазначити, що ці норми включають вимогу значної капіталізації банків, що майже для 30% комерційних банків України є не сприйнятливим. Проте, необхідно врахувати, що практика європейських країн, які є членами ЄС, свідчить що значний рівень статутного банківського капіталу, тому необхідно зіставляти розвиток власної банківської системи із європейськими тенденціями.

Розглянемо погляди окремих науковців на стан фінансової безпеки банків.

Ситуація, що склалася в науковому дослідженні стану безпеки банківської системи в Україні, на думку О. Барановського, свідчить про прорахунки концептуального характеру. Банківська сфера, яка реально існує як цілісне явище, не має адекватного теоретичного і методологічного загальносистемного відображення: відсутня повноцінна методологічна база для вирішення окремих завдань захисту банківських установ; бракує досліджень, присвячених з'ясуванню базових понять; не розроблено науково обґрунтованої концепції і механізму забезпечення фінансово–економічної безпеки банківської системи, немає систематизованих описів видів і змісту загроз безпеці банківських інститутів, ґрунтовної характеристики фінансових регуляторів безпеки та стабільності функціонування банківської системи [3].

Власне фінансово–економічна безпека банківської системи – це, як вважає Р. Гриценко, такий її стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині чи зовні банківської системи [4].

В. Срібний вважає, що забезпечення безпеки банківської системи зумовлене взаємодією інтересів банківських установ і суб'єктів ринкової економіки і залежить від таких основних чинників: 1) економічної стабільності держави та її рівня залежності від зовнішніх дій інших країн; 2) ступеня залежності банківської системи від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, зокрема рефінансування і кредитування іноземними банками; 3) ступені концентрації активів банківської системи в інших державах або галузях реального сектора економіки; 4) структури власності у банківській сфері [5].

У Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України, зазначено, що “економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави. Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково–технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна та продовольча безпека”. Вплив кожної із них на економічну безпеку держави відображають вагові коефіцієнти, а значення коефіцієнта фінансової безпеки є одним із найвищих. Водночас “фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово–кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання”. Складові фінансової безпеки у Методиці мають такі вагові значення: бюджетна – 0,2023, грошово–кредитна – 0,1953, банківська – 0,1629, валютна – 0,1558, боргова – 0,1256, фондова – 0,0953, страхова – 0,0628 [6].

Водночас у законі “Про банки і банківську діяльність” зазначено, що безпека банківської системи залежить від низки умов, що забезпечуються державою як в економічній, так і в інших сферах, а також від спроможності банків забезпечити задоволення потреб національної економіки [7].

Проаналізуємо рівень виконання економічних нормативів у банківській системі України за І. Крупкою (табл. 3) [8].

Таблиця 3

Економічні нормативи у банківській системі України

№ з/п	Норматив		За станом на 01.01				
			2008	2009	2010	2011	2012
1	Н1	Регулятивний капітал (млн. грн.)	72265	123066	135802	160896	178454
2	Н2	Норматив адекватності регулятивного капіталу / платоспроможності (не менше 10%)	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90
3	Н3	Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9%)	8.91	11.82	13.91	14.57	14.96
4	Н4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20%)	53.60	62.38	64.45	58.80	58.48
5	Н5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40%)	75.31	75.16	72.90	77.33	70.53
6	Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%)	39.93	32.99	35.88	91.19	94.73
7	Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)	22.56	23.04	21.56	21.04	20.76
8	Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	171.06	187.36	169.21	161.20	164.46
9	Н9	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 5%)	2.01	1.66	0.93	0.81	0.57
10	Н10	Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (не більше 30%)	6.84	5.76	3.31	2.25	2.51
11	Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0.58	0.22	0.07	0.05	0.06
11	Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	9.05	5.52	3.12	3.35	3.24

Як свідчать дані табл. 3, із одинадцяти нормативів протягом 2008–2012 рр. не виконувались лише нормативи короткострокової ліквідності (2008–2010 рр.); норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (2008–2012 рр.), що є підтвердженням відносно стійкого фінансового стану банківської системи.

Досліджуючи проблеми фінансової безпеки банку, звернімо увагу на ті інструменти, за допомогою яких можна досягнути відповідного її рівня.

Як зазначає колектив авторів монографії під керівництвом А. Єпіфанова, чіткої позиції вчених щодо застосування інструментарію забезпечення фінансової безпеки банку в економічній літературі немає.

З огляду на те, що ми схилиємося до позицій вчених із приводу поділу факторів, які впливають на фінансову безпеку банку на внутрішні та зовнішні, відповідно й інструменти забезпечення варто розглядати з двох позицій, тобто інструменти зовнішньої безпеки та внутрішньої безпеки банку.

Зовнішні інструменти забезпечення фінансової безпеки банку спрямовуються на:

- створення законодавчих та інших умов, які дозволяють, з одного боку, реалізовувати банками свої економічні інтереси, а з іншого – гарантують умови для недопущення критичного рівня ризикованості їх діяльності;

- забезпечення ефективного грошово-кредитного регулювання;

- формування дієвої системи банківського нагляду [9].

Для формування фінансової безпеки банків запропоновано відповідну систему.

Система фінансової безпеки банків включає такі складові (рис. 1).

Отже, запропонована система фінансової безпеки банків, яка ґрунтується на методологічних підходах, висловлених вченими, обґрунтованих важелях та механізмах діагностики, сприятиме формуванню таких захисних механізмів, які дозволять до певної міри нівелювати ризики та сформувати більш стабільний стан.

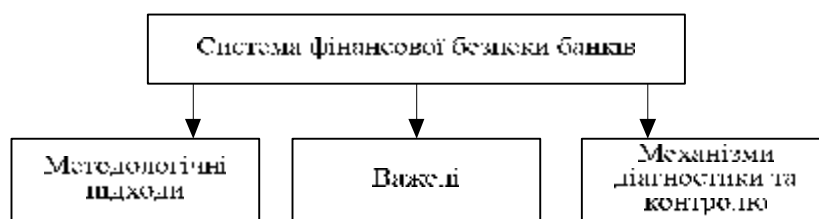

Рис. 1. Складові системи фінансової безпеки банків

Висновки. Банківська система України є досить відкритою, а отже, вразливою до зовнішніх загроз. Для забезпечення її стабільного стану запропоновано систему фінансової безпеки банків. Ця система ґрунтується на теоретичному забезпеченні, захисних механізмах та моніторингу, що дозволяє формувати такий її стан, що забезпечить стійкість до загроз.

Список літератури

1. Статистичний щорічник України за 2011 р. // Державна служба статистики України. – К. : ТОВ “Август Трейд”, 2012. – 558 с.
2. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України. Автореф. дис. к.е.н. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 15 с.
3. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://194.44.242.245:8080/dspace/bitstream/handle/1>
4. Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 27 – 28. – С. 27.
5. Срібний В. І. Стабільність банківської системи як чинник забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/156/knp156_66-68.pdf
6. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/>
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України 07.12.2000 № 2121–Ш зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid>
8. Офіційне інтернет–представництво НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/>
9. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.: за ред. д.е.н., проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.

References

1. Statistichniy schorichnik UkraYini za 2011 r. // Derzhavna sluzhba statistiki UkraYini. K. : TOV “Avgust Treyd”, 2012. – 558 s
2. Bolgar T. M. FInansova bezpeka bankIv v umovah rinkovoYi transformatsIYi ekonomIki UkraYini. Avtoref. dis. k.e.n. – Sumi: DVNZ “UABS NBU”, 2009. – 15 s.
3. Baranovskiy O. I. BankIvska bezpeka: problema vimIru [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu : <http://194.44.242.245:8080/dspace/bitstream/handle/1>
4. Gritsenko R. EkonomIchna bezpeka bankIvskoYi sistemi UkraYini / R. Gritsenko // VIsnik NatsIonalnogo banku UkraYini. – 2003. – # 4. – S. 27 – 28. – S. 27.
5. SrIbniy V. I. StabIlIst bankIvskoYi sistemi yak chinnik zabezpechennya ekonomIchnoYi bezpeki [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/156/knp156_66-68.pdf
6. Pro zatverdzhennya Metodiki rozrahunku rIvnya ekonomIchnoYi bezpeki UkraYini: Nakaz MInIsterstva ekonomIki UkraYini vId 02.03.2007 # 60 [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://zakon.nau.ua/doc/>
7. Pro banki I bankIvsku dIyalIst: Zakon UkraYini 07.12.2000 # 2121–Sh zI zmInami ta dopovnenniyami [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid>.
8. OfItIyne Internet–predstavnitstvo NBU [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu:

<http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/>

9. Finansova bezpeka pіdpriEmstv I bankIvskih ustanov: monografIya / A. O. EpIfanov, O. L. Plastun, V. S. Dombrovskiy ta In.: za red. d.e.n., prof. A. O. EpIfanova. – Sumi: DVNZ “UABS NBU”, 2009. – 295 s.

*Пасічник Юрій Васильович, д.е.н., професор
Декан фінансово–економічного факультету
Черкаського державного технологічного університету*

Стаття надійшла до редакції 25.09.2013